

את אחי אנוכי מבקש

נושא הצלתם של יהודים בתקופת השואה מתקשר מיידית לסיפורם יוצא הדופן של חסידי אומות העולם. בשנים שלאחר תום המלחמה, ובמיוחד בשני העשורים האחרונים, השתרשה תפיסה, שהצלת יהודים נעשתה רק בידי לא־יהודים. בשנים האחרונות הולכים ונחשפים עוד ועוד מקרים בהם פעלו יהודים באירופה הכבושה למען הצלתם של יהודים אחרים. לכאורה, זהו מעשה טבעי וברור מאליו, אך בתקופת השואה היה הניסיון של יהודים לפעול למען הצלתם של יהודים אחרים במציאות שבה הם עצמם היו נתונים לרדיפה ולסכנת השמדה, כמעט בלתי אפשרי, ובמובן מסוים אף היה בגדר תזה ואנטי־תזה. במציאות של מדיניות רצחנית ללא פשרות שיישמו הנאצים, לצד שיתוף פעולה או אדישות של מרבית האוכלוסייה הסובבת, כשאינו יודעים מה ילד יום, היה מתבקש שאנשים ימקדו את מעט האנרגיה וכוחות הנפש שלהם בהשרדותם האישית. אף על פי כן, נתגלו לא מעט מקרים של גילויי סולידריות יהודית, סולידריות שבאה לידי ביטוי בהושטת עזרה, בתמיכה, אך גם למרבה הפלא בניסיונות להציל לא רק בני משפחה, חברים ומכרים, אלא יהודים אחרים.

האם ניתן לאפיין יהודים שהצילו או ניסו להציל יהודים בשלב 'הפתרון הסופי'? במסגרת זו [...] נוכל להציע כמה אפיונים אודותם: (א) הם סיכנו את עצמם למען יהודים למרות היותם בעצמם קורבנות בפוטנציה של המדיניות הרצחנית הנאצית. (ב) הם ביקשו להציל לאו דווקא את קרוביהם או מכריהם אלא יהודים שלא הכירו. לא היו להם סיבות אישיות כגון קשרי משפחה שהניעו אותם לפעול ולהסתכן להצלתם. (ג) לרוב, יהודים שהצילו יהודים היו כאלה שתפסו נכוחה את המציאות, והיו מודעים לגורל שצפוי לכל יהודי. יתרה מזאת, היו כאלה שפעלו להצלת יהודים מתוך מניעים רעיוניים, פוליטיים או מתחושת סולידריות יהודית. (ד) מרבית ניסיונות ההצלה של יהודים במזרח אירופה צלחו רק באופן חלקי ביותר. סיכוייהם להצלחה היו בעיקר במסגרת ההצלה במחנות המשפחה בקרב פרטיזנים. במערב אירופה ניצלו יחסית יותר יהודים בידי יהודים מאשר במזרח, ולו משום שהם פעלו ונעזרו בידי מחתרות מקומיות אנטי־נאציות, אשר ראו בהצלת יהודים ביטוי פטריוטי, אשר ביטא את התנגדותם לכובש הגרמני.¹

פרטיזנים יהודים, מחנה המשפחה של טוביה בילסקי, יער גליבוקי, מאי 1944

ערך חינוכי רב יש לעיסוק בנושא זה, שכן הוא מלמד על תעצמות הנפש, העוז והגבורה של יחידים וקבוצות בתוך הציבור היהודי, שגם במציאות קיצונית באכזריותה סיכנו את עצמם ולא חדלו מלהתאמץ למען אחיהם היהודים. מעשיהם ונחישותם מאירים באור נוסף את דברי הגמרא "כל ישראל ערבים זה בזה" (שבועות ל"ט, א': סנהדרין כ"ז, ב').

1. אברהם מילגרום, אנתולוגיה.

מהלך השיעור

פתיחה

בתלמוד הבבלי נאמר: "כל ישראל ערבים זה בזה" (מסכת סנהדרין דף כ"ז עמוד ב').

1. מה משמעותו של מושג הערבות?
2. האם לדעתכם מושג זה רלוונטי לתקופת השואה? במה?

שאלות לדיון

לפניכם שני סיפורים שונים בהם פעלו יהודים כדי להציל יהודים אחרים. קראו עם התלמידים את הסיפורים, צפו בעדויות, ולאחר מכן דונו בשאלות.

בית הזכוכית²

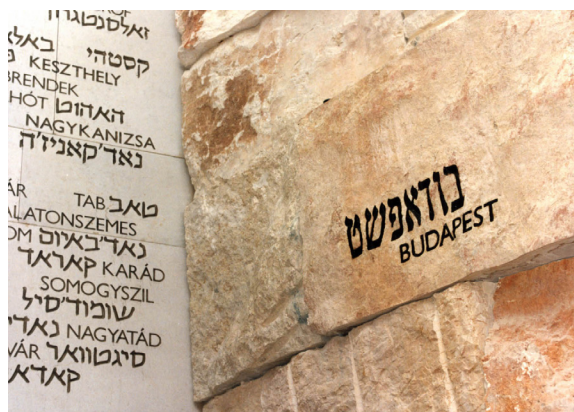
1944. המלחמה עומדת להסתיים. בבודפשט, בירת הונגריה, נותרו עוד 200,000 יהודים. מאות אלפים מיהודי הונגריה כבר נשלחו אל מותם באושוויץ.

בבית שחזיתו מכוסה זכוכית, ברחוב ואדס 29, רחוב שקט ברובע החמישי היוקרתי של בודפשט, רוחשת פעילות ערה. אלפי תעודות מזויפות מודפסות במבצע שמטרתו להציל כמה יהודים שרק ניתן. למבצע זה, שכמאה אלף איש חבים לו את חייהם, חברו יחד משה קראוס, מנהל המשרד הארץ-ישראלי בבודפשט, שהגה ויזם את המבצע והיה בין

המוציאים אותו לפועל, שרל לוז, הקונסול השוויצרי, ופקידים בכירים אנטי-נאציים במשרד החוץ ההונגרי, וכן פעילי תנועות הנוער החלוצי.

שיטה זו פעלה הודות לאומץ לב ותושייה, אך גם הודות לתנאים המיוחדים שהתפתחו בהונגריה שהייתה בעלת ברית של גרמניה הנאצית, אך ניהלה מדיניות אמביוולנטית שהתגברה ביתר שאת לקראת סופה של המלחמה. בממשל היו פקידים בכירים פרו-נאציים קנאים שביצעו בפועל את הריכוז בגטאות ואת הגירוש להשמדה של יהודי ערי השדה, באכזריות ובמהירות שלא היו כדוגמתם. מאידך גיסא, היו בה פקידים בכירים אנטי-נאציים, במיוחד במשרד החוץ ההונגרי, שעזרו להצלת יהודים. במסגרת אותה מדיניות התירה ממשלת הונגריה את העלייה לארץ ישראל בכל תקופת המלחמה, ולכן המשיך המשרד הארץ-ישראלי בבודפשט - הזרוע של מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית - לפעול במשך כל המלחמה באופן רשמי.

משה קראוס היה חבר תנועת המזרחי, והוא שהקים את הכשרת המזרחי הראשונה בהונגריה. ב־1934

בקעת הקהילות, יד ושם

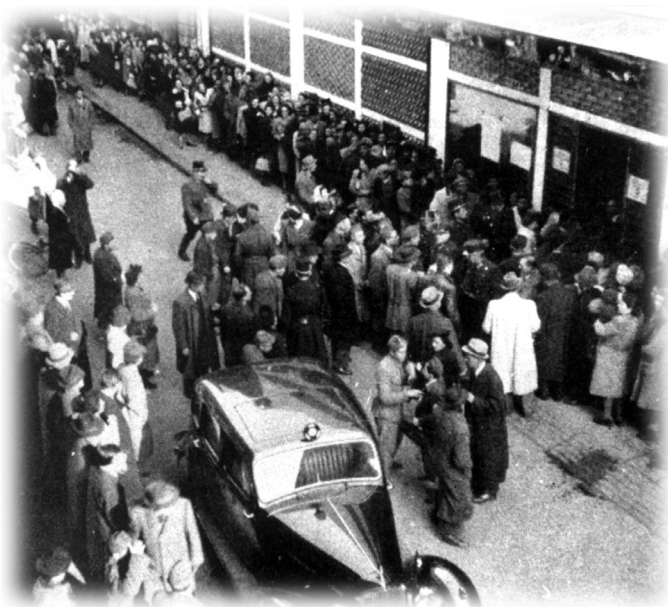
2. מבוסס על מאמרה של ד"ר אילה נדיבי בתוך האנתולוגיה.

עבר לבודפשט והחל לעבוד במשרד הארץ-ישראלי בעיר, ואחר כך ניהל אותו בפועל. כשפלשו הגרמנים להונגריה, במרץ 1944, עבר קראוס להתגורר בבניין הצירות השוויצרית ומשם המשיך בניהול המשרד הארץ-ישראלי, כשהוא נהנה מחופש תנועה בשל היותו כביכול נציג דיפלומטי שוויצרי. ברשות המשרד הארץ-ישראלי היו 1,500 סרטיפיקטים משפחתיים שיכלו להוות אשרות עלייה לארץ לכת-7,000-7,800 יהודים. סרטיפיקטים* אלו הקנו למחזיקים בהם מעמד של פליטים העולים לארץ-ישראל, המוגנים בידי השגרירות הבריטית בהיותם כביכול אזרחים בריטיים, ולכן מוגנים מפני גזרות ממשלת הונגריה. קראוס הגה רעיון, ויחד עם שרל לוץ, הקונסול השוויצרי שייצג מאז 1942 את האינטרסים הבריטיים בהונגריה, ופקידים אנטי-נאציים במשרד החוץ, הגדיל את מספר הסרטיפיקטים. וכך, באישורם של אותם פקידים, במקום להתייחס ל-1,500 סרטיפיקטים משפחתיים שבמסגרתם יוכלו לעלות 7,800 יהודים, החלו להתייחס ל-7,800 סרטיפיקטים משפחתיים שבמסגרתם יוכלו לעלות כ-40,000 יהודים. כשהגיעו 40,000 אישורי אזרחות בריטית למשרד הארץ-ישראלי בבודפשט פשטה הידיעה בקרב יהודי בודפשט והם החלו באים בהמוניהם על מנת להירשם לעלייה ולקבל תעודת חסות.

בית הזכוכית, הבית ברחוב ואדס 29, הפך ל"צירות השוויצרית, נציגות לאינטרסים זרים, מחלקת ההגירה" - והיה למעשה משרד להסדרת העלייה. בבניין עבדו על יצירת דרכון שוויצרי קולקטיבי (שניתן לו אישור כדי להקל על תהליך הרישום) לעשרות אלפי המהגרים, והעניקו לכל מי שנרשם אישור בשם הצירות השוויצרית כי הוא עתיד להגר לארץ ישראל ולכן נתון לחסות ממשלת שוויץ. האישור היה בחתימתו האישית של שרל לוץ, ולצדה חותמת שקע מהודרת של הצירות השוויצרית. זאת הייתה תעודת חסות אישית שנודעה בשם שוצפס (Schutzpasse).

באוקטובר 1944 חזר אייכמן לבודפשט, ויחד עם הממשלה החדשה שכוננה בראשות צלב החץ, תנועה שדגלה במדיניות פרו-גרמנית ובאנטישמיות תוקפנית, החל בהכנות ובביצוע של שלב נוסף וסופי של תכנית ההשמדה - גירוש כל יהודי בודפשט עד האחרון שבהם.

מיד הוכרזה חובת גיוס לכל הגברים בני 16 עד 60, ולאחר מכן הוחל צו דומה על כל הנשים היהודיות בגילים 18 עד 40. אזרחי חוץ בעלי דרכונים בעלי תוקף שוחררו מחובת הגיוס. בקרב היהודים היה הפחד גדול. קראוס שיגר פניות דחופות לנציגות ארצות הברית ולז'נבה, וביקש שיפעלו להתערבות מהירה של הממשל האמריקני. ואמנם, למחרת פנייתו, התקבלה איגרת מחאה חריפה מארצות הברית בדרישה להפסיק מיד את הגירוש, ובצדה אזהרה שכל המשתתפים בגירוש יעמדו לדין באשמת רצח. השפעת האיגרת הייתה מיידית ונגעה לגורלם של עשרות אלפי

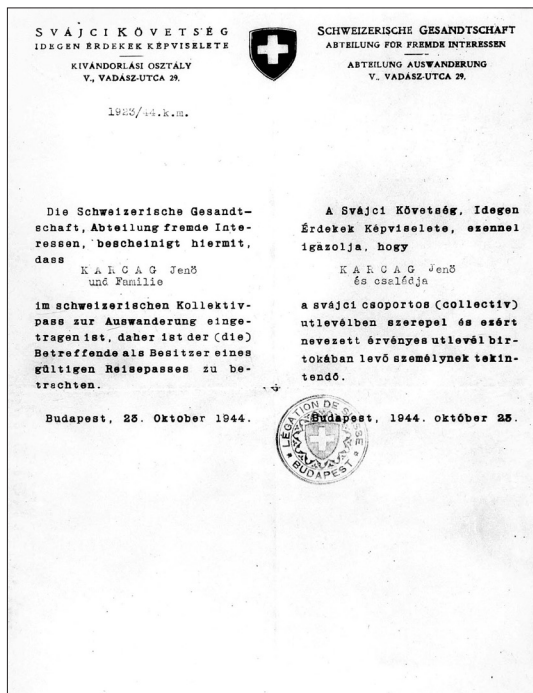
יהודים מחכים בתור מחוץ לבית הזכוכית

* סרטיפיקט - אשרת עלייה לארץ-ישראל בתקופת המנדט הבריטי

יהודים בעיר. ראש ממשלת הונגריה, סלאשי, הסכים להכיר באישורי ההגירה, אך הגביל משמעותית את מספרם. סוכם, שעד הגירתם יובטח ביטחונם של מחזיקי אישורי ההגירה על ידי תעודת חסות אישית מטעם הנציגויות של שווייץ ושבדיה, והם ירוכזו עד הגירתם בבתיים מיוחדים שיועמדו לרשותם מטעם השלטונות ההונגריים, בתים שנועדו בשם "בתים מוגנים".

תעודות החסות קבעו כי, "הצירות השווייצרית, המחלקה לענייני חוץ, מאשרת בזה, שאלמוני רשום להגירה בדרכון קולקטיבי שווייצרי, לכן יש לראותו כנושא דרכון בתוקף". חותם עגול של הצירות השווייצרית הוטבע בתעודה, אך הפעם חותם פשוט וללא חתימה אישית של הקונסול, דבר זה נוצל כדי לזייף תעודות רבות.

קראוס לא הסתפק בכך, ולמחרת פנה לציריות ספרד ופורטוגל ולנציג האפיפיור בבודפשט, בבקשה שיפנו גם הם לסלאשי ויבקשו הסדר דומה. הם אכן פנו, וגם הם

תעודת חסות שווייצרית

קיבלו את האישורים המתאימים.

השלטונות ההונגריים החרימו את הבניינים המתאימים לקליטת המועמדים להגירה והתקינו עליהם שלט: "הבית הזה עומד תחת חסות צירות X. הכניסה לזרים אסורה!". חיש מהר הסתבר שהשלטון החדש מכבד לא רק את כתבי החסות אלא אף את המעמד האקסטרטריטוריאלי** של המשרד להגירה, הוא בית הזכוכית.

במהרה נפוצה השמועה על תעודות חסות אישיות המוענקות לכל מי שרשום בדרכון הקולקטיבי. המונים צרו על בית הזכוכית להירשם לעלייה, לזכות בתעודה ולהיכנס לבית מוגן. בבוקר, עם פתיחת המשרד, כבר השתרכו תורים למרחק ארבעה רחובות. בתחילה נתנו לקבוצות של עשרה אנשים להיכנס ולרשום את פרטיהם, אך בשל הדוחק והצפיפות לא היה עוד אפשר לרשום דבר, ונאמר לבאים להשאיר את פרטיהם ולבוא למחרת לקבל את התעודה. גם בשעות אחר הצהריים בהן נאסר על היהודים להסתובב ברחובות, לא היססו רבים, ובאו לבית הזכוכית. מחמת הלחץ הוצא הרישום מהבניין אל הרחוב, וכאשר גבר זרם הפונים הופיעו במקום שוטרים רכובים על סוסים והדפו את ההמונים. כאשר לא נותרו עוד ניירות, יצאו הפקידים לביתו של קראוס, שהתגורר בצירות שווייצרית בכיכר החירות, לחדש את המלאי. הם גם הלכו לבית הדפוס שבו הודפסו הטפסים, ותמורת כסף השיגו טפסים נוספים. לוך מסר את החותמת, ובמהירות הוחתמו הטפסים שהובאו מבית הדפוס. חברי התנועות החלוציות שפעלו בבית הזכוכית החלו לייצר כמות גדולה של תעודות מזויפות שהוחתמו גם הן. בעיה חריפה התעוררה כאשר הרשויות הודיעו, שכל מי שיודעת לתפור חייבת להתייצב אצל שלטונות הצבא לתקן בגדים. נשים באו בהמוניהן לבניין הצירות השווייצרית, אך לוך לא היה במקום. הערב ירד, והנשים לא יכלו לחזור לבית הזכוכית. לנוכח המצב, החליט המשרד הארצי-ישראלי להעניק להן אישור זמני. תוך דקות ספורות, לאור נרות, החל מבצע חלוקת אישורים לכל אישה המאשרת שהיא רשומה בדרכון הקולקטיבי, ותוך יומיים תקבל תעודה רשמית. ההונגרים תפסו נשים מספר

** מעמד אקסטרטריטוריאלי - המדינה השלטת אינה מחילה על המקום את חוקיה

שהיו להן תעודות זמניות, וכיבדו אותן.

למחרת שוב באו הנשים, ושוב התקשרו לקראוס שהתגורר בקונסוליה של שווייץ. השעה הייתה אחר אחר חצות, ובתוך עשר דקות הגיעה לשם קבוצת עובדים. "היו הפצצות [של בעלות הברית], הלכנו לאורך הבתים, בידינו טפסים רבים, והגענו לכניסה של הצירות בכיכר החרות", סיפר שלאמון. "קראוס חיכה לנו ליד שומרי הצירות. עלינו לקומה למשרדו של לוץ בעזרת פנס כיס. החדר של לוץ היה פתוח, אך המגירות בשולחנו נעולות". כל אחד הוציא מכיסו צרור מפתחות ותוך דקות היו המגירות פתוחות. התחילה עבודה בקצב משוגע עד שעות הבוקר. "החתמנו אלפי שוצפאסים [אשרות] אורגינליים. אחר כך התגנבנו לוואדאס [לבית הזכוכית]. קראוס נתן לנו ליווי של שומרים שוטרים, שליוו אותנו בחזרה [...] עם נשק כבד כאילו היינו עצורים [...] המחזה הזה נישנה לילות אחדים".

קשה היה לעמוד בפני הלחץ ההולך וגובר של הפונים לקבל תעודות חסות. קראוס ואנשיו החלו להנפיק תעודות מזויפות נוספות, אך בכמות מוגבלת ותחת פיקוח ורישום. חברי המחתרת החלוצית, שעסקו בהדפסת תעודות מזויפות ובהצלה באופן אינטנסיבי טענו, כי אין להם זכות להחליט מי יינצל ומי לא, ודרשו להכין תעודות מזויפות ללא הגבלה. "כדאי לנו לסכן את עצמנו בשביל 100 אלף יהודים", הם טענו, ודעתם גברה. עד מהרה החלו כמעט כל תנועות הנוער במבצע אינטנסיבי של הדפסת טפסים בדפוסים מחתרתיים, והוכנו חותמות מזויפות של הצירות השוויצריות. באחת החותמות הושמטה האות I מהמילה SUISSE והזיף התגלה. המשטרה ההונגרית החלה בביצוע חיפושים אחר תעודות מזויפות בבתים המוגנים, ואלפי יהודים גורשו אל תחומי הגטו. רבים נרצחו במהלך אלים זה, ובהם גם בעלי תעודות תקינות.

ב־15 בנובמבר, המועד האחרון לרישום להגירה וכניסה לבתים מוגנים, עמד מספר היהודים החוסים ב"בית הזכוכית" על 2,500. המקום היה צר מלהכיל את כולם. מאחר שמשם התנהלה עבודת ההצלה של שאר הבתים המוגנים, התקשו לבצע את העבודה ההכרחית. קראוס שכנע את הצירות השוויצריות לאשר "רכישת" בניין נוסף, אך גם רכישת הבית הנוסף לא הקלה על הצפיפות, ונשכר בניין צירות שלישי. בסך הכול מצאו כ־4,000 איש מקלט בשלושה בנייני הצירות השוויצריות על קרקע אקסטרטוריאלית. בנוסף לשלושת בנייני הצירות השוויצריות היו עוד 72-75 "בניינים מוגנים", בתוכם

בודפשט, הונגריה

התגוררו בעלי תעודות חסות שוויצריות.

הזיוף הרחב גרם לשרל לוך תסבוכת אישית ודיפלומטית קשה. אך לא זו בלבד שהוא לא הסגיר את מבצעי התרמית הגדולה, אלא אף נרתם לבדוק את התעודות המזויפות כדי להרוויח זמן ולמנוע את הרס מסגרת ההצלה, שרק תמיכתו אפשרה את המשך קיומה. הוא עבד בבדידות רבה. הממשל השוויצרי ראה בחומרה את התחברותו לחברות זיפנים. לוך חש שנאבק לבדו, נעזב ומאויס מצד שלטונות ארצו, ממנה לא זכה לכל תמיכה מוסרית או חומרית.

אנדרטה לזכר צעדות המוות. צילום: תמר הירדני

ב־8 בנובמבר הוחל בהצעתם של בין 30 ל־40 אלף

יהודים נטולי תעודות חסות לעבר גרמניה. המסע ארך כשבוע ימים וגבה קרבנות רבים. המפגרים בהליכה נורו, ואחרים נרצחו בדם קר בידי מלוויהם.

גם לנוכח מציאות קשה זו נמשכו מאמצי ההצלה. הדיפלומטים לחצו על שלטונות הונגריה והללו נעתרו ואפשרו לשלוח נציגים להחזיר אנשים נושאי תעודות חסות זרה מתוך שורות הצועדים. הנציגים, רובם הגדול יהודים שעבדו בציריות, נסעו במכוניות הנושאות לוחיות רישוי דיפלומטיות לאורך הכביש הראשי בודפשט-וינה, בדרך חילקו מזון ותרופות. בין המסייעים להצלת היהודים במצעדים היה גם אריה ברסלאואר, שהעיד לימים על פועלו של קראוס להחזרת היהודים שהלכו במצעדי המוות: "כל העבודה שאני יודע עליה וכל הטיפול שנעשה בבודפשט, היה במסגרת שהקים משה קראוס", סיפר. "הוא קרא לישיבה בקונסוליה השבדית". בעקבותיה יצאו לגבול. "אני וקלוגר יצאנו מהקונסוליה השוויצרית, ולנברג יצא מהקונסוליה השבדית, ועוד איש יצא מהקונסוליה הספרדית. אני מעריך שהחזירו כ־600 עד 800 איש".

בשל העומס בכבישים בכלי רכב וציווד של ממשלת הונגריה והשגרירות הגרמנית, שנסו מפני הצבא האדום שכבר היה בתוך בודפשט, וההתערבות הנחרצת של נציגי המדינות הניטרליות, ובראשן שווייץ ושבדיה, פסקו צעדות המוות.

עם שחרורה של בודפשט כחודשיים מאוחר יותר, בפברואר 1945, נותרו בה רבבות יהודים שניצלו הודות למבצע ההצלה שחברו אליו פעילים יהודים וביניהם חברי תנועות הנוער הציוניות וחסידי אומות העולם. בדו"ח שכתב שרל לוך לאחר המלחמה כתב על משה קראוס כי הוא היה נשמת המבצע לריכוז היהודים בבתים מוגנים והבטחת מעמדם של הבתים הללו.

1. מי יזם את פעולות ההצלה? מי עוד היה מעורב בהן?
2. מה היה המניע של הפעילים השונים לפעול למען ההצלה?
3. מה היו הסיכונים הכרוכים בפעילות זו?
4. באילו קשיים ודילמות נתקלו במהלך פעילותם?
5. כיצד הייתם מגדירים את פעילותם?

אוסוולד רופאיזן³

אוסוולד רופאיזן נולד בשנת 1922. הוא למד בבית ספר יהודי ששפת ההוראה בו הייתה גרמנית. בהיותו נער צעיר הצטרף עם אחיו לתנועת "עקיבא". אף על פי שאוסוולד הצטרף לתנועה באקראי, בלי להקדיש לכך מחשבה רבה, החלה זו למלא עד מהרה תפקיד מרכזי בחייו. בדברו על מעורבותו זו הוא מטיעם: "חיי התמקדו סביב עקיבא יותר מאשר סביב המשפחה. את כל הערבים הייתי מבלה בארגון. התנועה הציונית הזאת מילאה מקום מרכזי וחשוב יותר בחיי מאשר בית הספר והבית. זו הייתה קבוצה פוליטית וחינוכית גם יחד,

בקעת הקהילות, יד ושם, מיר

בדומה לארגון הצופים. היא נוסדה בידי אנשים ששאפו לשמר את המסורת היהודית. היא לא הייתה תנועה דתית במובן של הקניית השקפות דתיות, אלא במובן של שמירת המסורת היהודית גרידא... עקיבא ביקשה לנטוע בנו פילוסופיה אלטרואיסטית, גישה אלטרואיסטית שאותה נדרשנו ליישם לגבי יהודים ולא יהודים"⁴.

לאחר הכיבוש, נתפס על ידי הגרמנים ועבד בייצור נעליים ומגפיים עבור הו.ס.ס., דבר שהקנה לו תעודה מטעם הגרמנים. באחת האקציות נתפס אוסוולד, אף על פי שהייתה לו תעודה שהוא עובד חיוני. הוא הצליח לחמוק ולהסתתר, ואז החליט שכל עוד תימשך המלחמה הוא לא יודה שהוא יהודי.

נתוניו הטבעיים נתנו לו יתרון שלא היה לרוב היהודים האחרים. את רובם המכריע של יהודי פולין אפשר היה לזהות בקלות על פי חזותם, חיתוך דיבורם, ושורה ארוכה של אורחות התנהגות מיוחדים. אוסוולד גם היה מודע לכך ששינוי זהותו של אדם כרוך בצעדים דרסטיים. הנוצרים והיהודים בפולין חיו בעולמות שונים. הוא עצמו לא היה מעולם חלק מן העולם הלא יהודי. הוא ידע מעט מאוד על הדת הקתולית, והיה מודע עד כאב שזה יהיה מכשול רציני בהתחזותו לפולני. בהכירו בקשיים הרבים הוא הביא בחשבון שכיחודי, קרוב לוודאי שיהרג. הוא רצה לחיות. אוסוולד חייב היה לקבל כמה החלטות מידיות ומעשיות. הוא הסיר את סרט השרוול עם המגן דוד. הוא ישאיר אותו כאן - החליט - בין הרהיטים הישנים. מעשה זה כשלעצמו העניק לו תחושה של שחרור. עם זאת, הוא ידע שהשלטונות בודקים ברציפות עקשנית את ניירותיהם של האנשים. התעודות שקיבל מהנאצים היו חסרות ערך, מפני שהן זיהו אותו כיהודי. רק תעודה מזהה אחת תוכל אולי לאשש את טענתו שהוא פולני. היה זה כרטיס סטודנט, שקיבל בגימנסיה של ביילסקו בשנת 1939. בתעודה זו הוא זוהה פשוט כאוסוולד רופאיזן, ולא יותר. מאחר שרופאיזן היה שם בעל צליל גרמני, החליט "הפולני שאך זה נולד" לרקום סיפור שלפיו הוא בן לאב גרמני ולאם פולנייה. הרקע הגרמני-פולני גם יסביר את ידיעת הגרמנית שלו. הוא סבר שבקיאותו בשפה זו עשויה להביא לו תועלת.

מצויד במכתב המלצה שקיבל מווטרנר מוכר הגיע לטוֹזֶץ. בהגיעו לשם היה חייב להתייצב בפני המשטרה, כיוון שההוראה הייתה שכל הזרים המגיעים חייבים בכך. באותו מפגש ראשון בתחנת המשטרה הודיע אוסוולד, כדי לאשש את סיפורו, שהוא שולט היטב בגרמנית, וכדרכו ייחס את

3. מבוסס על נחמה טק, "אוסוולד רופאיזן בגוב האריות", בתוך האנתולוגיה.

4. שם, עמ' 25.

העובדה הזו לזכות אביו הגרמני. המזכיר הפולני שהתרשם כמצופה, החליט כי מעמדו המיוחס של האורח מחייב ליידע את מפקד המשטרה. המפקד הסכים ללא היסוס להישארותו של אוסוולד בטוֹז'ץ. אוסוולד קיבל משרה כשמש בבית הספר המקומי, ובכל פעם שהגיע גרמני למקום הוזמן על יד המשטרה הביילורוסית לשמש כמתורגמן.

(...) שלושה שבועות אחרי הגעתו של אוסוולד לטוֹז'ץ הוא התייצב בפני ראש המשטרה סמיון סראפיוביץ', יליד האזור, שהתגייס זמן קצר לפני פרוץ מלחמה"ע ה-II לחיל הפרשים הפולני. תחת הכיבוש הגרמני מונה לראש המשטרה הביילורוסית האזורית, שמפקדתה שכנה בעיר מיר. רוב השוטרים היו ביילורוסים. "מיד שאל אותי אם אני מוכן לנסוע אתו למיר ולשמש מורה ומתורגמן לגרמנית".

כאשר הגיע אוסוולד למיר, ב-27 בנובמבר 1941, כבר שלט מייסטר ריינהולד היין, מפקד הז'נדרמריה הגרמנית, שליטה מלאה בענייני העיר. בבוקר שלאחר בואו של אוסוולד הלכו סראפיוביץ' יחד עם אוסוולד לתחנת המשטרה, וכעבור כמה ימים הוא מינה את בן חסותו למזכיר הרשמי של תחנת המשטרה, בנוסף לתפקידיו כמורה ומתורגמן. משרה זו חייבה נוכחות רבה יותר, אך לא מלאה, בתחנת המשטרה. בעת שהותו במשרדו היה על אוסוולד לענות לטלפון, לעקוב אחר פעולות המשטרה, לדעת מי ממלא איזה תפקיד והיכן. היה עליו לחלק משכורות ולדאוג לרישום על העסקאות הכספיות. הוא לא היה מעורב אישית ברציחות פוליטיות, אך היה מודע לשינוי - שינוי מוסרי - במעמדו. (...)

רק אחרי שהרגיש עצמו בטוח במשרתו בתחנת המשטרה, ואחרי שהשתכנע שהוא נהנה מחסותו ומהערכתו של סראפיוביץ', העז לבקש מראש המועצה האזורית ביילנוביץ' תעודת זהות רשמית. (...)

עם ריבוי תפקידיו הייתה לאוסוולד גישה טובה יותר למידע חשוב ורגיש, שחלק ממנו נגע במישרין לגורלם של היהודים. רוב היהודים בביילורוסיה היו מפוזרים בעיירות קטנות ובכפרים. הגרמנים לא גירשו כמעט מעולם איש מהם למחנות ריכוז. תכופות לא טרחו הנאצים אפילו לרכזם בגטאות מיוחדים. תחת זאת היו מחסלים את היהודים במקומותיהם, בדרך כלל קרוב לבתיהם. אוסוולד היה מודע לכך שמדיניות זו יושמה באזור מיר ומעבר לו. שוטרים ביילורוסים ז'נדרמים גרמנים נהגו לבוא לכפר או לעיירה, לרכז את כל התושבים היהודים ואחר כך לרצוח אותם. כל מבצע רצח כזה הסתיים

בעשרה עד ארבעים קרבנות, בהתאם למספר התושבים היהודים באותו מקום. המטרה הייתה להפוך אזור נתון לנקי מיהודים, "יודנריין".

אוסוולד ביקש להזהיר את היהודים וליידע אותם בדבר תכניות מיוחדות כאלה. אולם הוא היה חייב להיזהר. הוא המתין; צעד אחד שגוי עלול היה לשים קץ לכול.

אוסוולד רופאיין

אוסוולד רופאיין עם ניצולים באזכרה ליוצאי מיר

על מעשיו סיפר רופאייזן בעדותו (לחצו כאן לקישור).

1. מי יזם את פעולות ההצלה? מי עוד היה מעורב בהן?
2. מה היה המניע של הפעילים השונים לפעול למען ההצלה?
3. מה היו הסיכונים הכרוכים בפעילות זו?
4. באילו קשיים ודילמות נתקלו במהלך פעילותם?
5. כיצד הייתם מגדירים את פעילותם?

לאחר השואה הצטרף אוסוולד למסדר הכרמליטי ונעשה כומר קתולי. שנים לאחר מכן עלה לישראל.⁵
בצוואתו כתב:

עברתי הכל בחיי ואינני חושש יותר מהמוות. אני פוחד מהזיכרון. אינני יודע אם תדונו אותי לשבט או לחסד, אך מכל הדברים שתדעו עלי ארצה שתזכרו, שנולדתי כיהודי ומתי כיהודי.

במפגש שערכו יוצאי מיר אמר רופאייזן את הדברים הבאים (לחצו כאן לקישור).

1. איזו משמעות נוספת נותן רופאייזן למעשיו?

אוסוולד סבור שעל יהודי מוטלת הייתה החובה המעשית והמוסרית להציל יהודים אחרים, בלי שים לב לסיכונים הכרוכים בדבר. לגבי פולני, לעומת זאת, הצלת יהודים לא הייתה בגדר חובה. פולני שסיכן את חייו למען יהודים פעל מעל ומעבר לחובה המוטלת עליו.

1. לדעתכם, הצלת יהודים הייתה חובתו של כל יהודי, למרות הסיטואציה?
2. כיצד יש להביא לידי ביטוי את סיפורם יוצא הדופן של יהודים שפעלו למען הצלתם של יהודים אחרים?
3. לא־יהודים שפעלו להצלת יהודים בתקופת השואה נקראים "חסידי אומות העולם". איזה כינוי יש לתת לדעתכם ליהודים שהצילו יהודים אחרים בתקופת השואה?

5. בקשתו של רופאייזן לקבל מעמד של עולה מתוקף חוק השבות הייתה פרשה שהסעירה את המדינה והגיעה לדין בבג"ץ, שם ביקש רופאייזן להכיר בו כיהודי ולהפריד בין המשמעות הלאומית של המונח "יהודי" למשמעות הדתית. נושא זה נלמד במסגרת שיעורי האזרחות.

סיכום

מפעל ההכרה בחסידי אומות העולם הקיים ב"יד ושם" מתוקף חוק, וכן אנדרטאות ומפעלים אחרים, עשו רבות להעלת המודעות לנושא חסידי אומות העולם בחברה הישראלית ובעולם כולו. נושא זה, של הצלת יהודים בידי אחיהם, לא זכה להכרה ולהערכה הראויה. ראוי לתת את הדעת עם התלמידים לשאלת העברת הסיפור, המסר העולה ממנו ודרכי ההנצחה וההוקרה של אנשים מיוחדים אלו. אפשר לחשוב עם התלמידים על מפעל הוקרה בבית הספר - תחרות כרזות, גן לכבודם, אתר אינטרנט וכו'.

